

Силабус навчальної дисципліни

«ПОЛЬОВА АНТРОПОЛОГІЯ ДЛЯ АРХЕОЛОГІВ»

Галузь знань:	03 - гуманітарні науки.
Спеціальність:	032 — історія та археологія.
Рівень вищої освіти:	третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень.
Освітня кваліфікація:	Доктор філософії.
Форма навчання:	стаціонарна/заочна.
Розробник:	к.і.н. – Олександра КОЗАК.

Кількість кредитів ЄКТС:	3.
Програма навчання:	12 тижнів
Мова викладання:	українська.
Форма оцінювання:	залік.

Обсяг – 90 годин

лекцій 16 годин

семінарів 14 годин

самостійної роботи 60 годин

Київ - 2022

ЗМІСТ

I. Структура дисципліни.

I.1. Анотація дисципліни.

II. Організація навчання.

II.1. Календарно-тематичний план.

II.2. Тематичний план.

II.3. Література для вивчення дисципліни.

II.4. Технічні вимоги для вивчення дисципліни.

III. Форми та методи контролю.

III.1. Результати навчання, методи викладання і форми оцінювання.

III.2. Умови визначення навчального рейтингу дисципліни.

III.3. Критерії оцінювання знань і вмінь з дисципліни.

III.4. Порядок перерахунку показників нормативної 100-бальної університетської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS.

IV. Політика доброчесності.

I. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

I.1. Анотація дисципліни.

Основна мета спецкурсу – введення в польову антропологію як обов'язкову практичну дисципліну для археологів та антропологів, ознайомлення з основними методами польового антропологічного дослідження. Курс адресований аспірантам. Тематика лекцій охоплює польові та камеральні дослідження, знайомить слухачів з основними фундаментальними поняттями антропології та методами підготовки антропологічних джерел до фахового дослідження.

Слухач, вже знайомий з основами археології, повинен отримати чітке уявлення про основні методи польових досліджень поховальних пам'яток. І не тільки дізнатися про них, а й навчитися їх застосовувати, зокрема, для написання наукових робіт.

Специфіка джерел археологічної антропології полягає в тому, що вони є залишками живих істот, людей, які створювали матеріальну культуру давніх, нині не існуючих суспільств. Вивчення та аналіз антропологічного матеріалу вимагає цілого набору процедур, розташованих в певній послідовності й покликаних підготувати антропологічний матеріал для якісного дослідження.

Первинний аналіз і обробка антропологічних матеріалів починається вже в процесі розкопок. Вони є початковою стадією антропологічного дослідження. Результати розкопок у вигляді кісткового матеріалу та графічної фіксації поступають у камеральну обробку – наступну стадію дослідження.

На першому етапі важливо вміти диференціювати кісткові рештки людини та тварин. Для цього необхідними є базові знання анатомії скелету людини та її відмінності від скелету тварин.

Для реконструкції поховального обряду давніх суспільств необхідне не лише прочитання контексту поховальної пам'ятки, але й розуміння процесів, що відбуваються з тілом людини під час пост-поховального періоду. Необхідною є фіксація змін на скелеті внаслідок внутрішніх та зовнішніх чинників, як то сезон поховання, контакт тіла з супроводжувальним інвентарем, оздобою могили, наявність у могилі органічних решток, підпоховання, руйнування могили, і, з іншого боку - наявність травм чи інфекцій у загиблої людини, її вік та стать.

Для правильного прочитання контексту поховання тіла пропонується класифікація поховань за антропологічними ознаками. Крім того, тип поховання значною мірою впливає і на

спосіб роботи з похованням у полі. Для належного і точного відкриття, фіксації та зняття поховання окремо розглядаються кремаційні поховання, звичайні інгумації та масові поховання, утворені внаслідок військових дій чи природних катастроф.

Для докладного і якісного антропологічного дослідження необхідною є вичерпна фіксація положення скелету та контексту могили. Крім того, передача на молекулярні та інші дослідження антропологічного матеріалу вимагає ретельного відбору навіть погано збережених решток людей.

Камеральна обробка, зокрема, очистка та просушка матеріалу, є критичним етапом у підготовці кісткового матеріалу для дослідження.

Останнім блоком циклу польового антропологічного дослідження є передача матеріалу для вивчення та написання звіту антропологу, контроль за якістю звітності та подальшою долею кісткових решток.

Курс включає практичний та теоретичний блоки.

Актуальність курсу зумовлена необхідністю підготовки слухача до самостійного первинного аналізу контексту поховання, та набуття практичних навичок якісної підготовки матеріалу для антропологічного дослідження. Подібний курс відсутній у програмах гуманітарних вишів і, як правило, навички дослідника молоді фахівці опановують на практиці через поради та допомогу старших колег, безсистемно і різною мірою. Тому систематизація та уніфікація навичок аналізу та комплексного усвідомлення матеріалу є необхідними фазами підготовки археолога.

Мета і завдання курсу: Програма курсу "Польова антропологія для археологів" має на меті надати аспірантам, археологам і антропологам, навички професійного наукового дослідження: первинної обробки та інтерпретації антропологічного матеріалу, вміння систематизувати та аналізувати артефакти, оволодіти методикою практичного польового дослідження поховальних пам'яток, й вміння написати та оцінити антропологічний звіт.

Міждисциплінарна координація: біологія, анатомія, палеоекологія, математика, статистика.

II. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

I.1. Календарно-тематичний план.

теми	заняття	дата
Тема 1. ПОЛЬОВА АРХЕОЛОГІЧНА АНТРОПОЛОГІЯ. ВСТУП ДО ДИСЦИПЛІНИ.	Лекція 1	січень
Тема 2. АНАТОМІЯ ЛЮДСЬКОГО СКЕЛЕТУ.	Лекція 2	січень
Тема 3. ТАФНОМІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.	Лекція 3	січень
Тема 4. ІНГУМАЦІЯ. МЕТОДИКА ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.	Лекція 4	лютий
Тема 5. КРЕМАЦІЯ. МЕТОДИКА ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.	Лекція 5	лютий
Тема 6. АНТРОПОЛОГІЯ ПОЛІВ БИТВ ТА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФ.	Лекція 6	лютий
Тема 7. НЕТИПОВІ ТА ВИПАДКОВІ ПОХОВАННЯ.	Лекція 7	березень
Тема 8. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВІДБОРУ ТА ФІКСАЦІЇ АНТРОПОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ.	Лекція 8	березень

Анатомія людського скелету.	Семинар 1-2	березень
Ідентифікація людських та тваринних кісток	Семинар 3	квітень
Тафономія. Посмертна доля людських кісток.	Семинар 4	квітень
Деформації та порушення цілісності скелету та кісток.	Семинар5	квітень
Визначення тафономічних ознак на скелеті та їх інтерпретація.	Семинар 6	квітень
Кремаційні поховання.	Семинар 7	квітень
Підготовка наукового повідомлення	Самостійна робота	січень-квітень
Залік		кінець квітня

II.2. Тематичний план.

№ з/п	Теми занять	Кількість годин
Лекція 1	<p>Тема 1. ПОЛЬОВА АРХЕОЛОГІЧНА АНТРОПОЛОГІЯ. ВСТУП ДО ДИСЦИПЛІНИ.</p> <p>Поняття про археологічну антропологію. Важливість польового етапу дослідження для достовірності антропологічних і археологічних реконструкцій. Дисципліни, які межують з археоантропологією. Мета та завдання науки. Теоретичні засади та практичні напрямки дисципліни. Етична сторона польової антропології. Робота археолога на поховальній пам'ятці. Роль антрополога у дослідженні поховального обряду. Основні методики відкриття та фіксації скелету у похованні. Інструментарій для дослідження.</p> <p>Література Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС. Buikstra J., Ubelaker D. 1994. Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains. Arkansas Archaeological Survey, Research series. Fayetteville, 44. Brickley, M., McKinley, J. 2004. Guidelines to the Standards for Recording Human Remains, IFA Paper, 7. Southampton. Mitchell, P.D., Brickley, M. (eds) 2017. Updated Guidelines to the Standards for Recording Human Remains. Chartered Institute for Archaeologists. British Association for Biological Anthropology and Osteoarchaeology. https://www.archaeologists.net/sites/default/files/14_Updated%20Guidelines%20to%20the%20Standards%20for%20Recording%20Human%20Remains%20digital.pdf Ubelaker, S.H. 1989. Human skeletal remains: excavation, analysis, interpretation. Washington DC: Taraxacum. Licata M., Monza, F. 2017. Ethical issues in paleopathological and</p>	2 год.

	<p>anthropological research experiences. <i>Acta Biomed</i>, 88 (3), p. 315-318. DOI:10.23750/abm.v%vi%i.5653</p> <p>Potekhina, I. 2011. Ukraine. In: Márquez-Grant, N., Fibiger, L. (eds.). <i>The Routledge Handbook of Archaeological Human Remains and Legislation: an international guide to laws and practice in the excavation, study and treatment of archaeological human remains</i>. London: Routledge, p. 469-477. https://doi.org/10.4324/9780203838716</p> <p>Turner, T.R. (Ed.).2004. <i>Biological Anthropology and Ethics: From Repatriation to Genetic</i>. State University of New York Press</p> <p>Ubelaker D.H., Adams B.J., Byrd J.E. (eds.) 2008, <i>Recovery, Analysis, and Identification of Commingled Human Remains</i>. Humana Press https://ua1lib.org/book/2197984/590c94</p>	
Лекція 2	<p>Тема 2. АНАТОМІЯ ЛЮДСЬКОГО СКЕЛЕТУ.</p> <p>Будова та функції людського скелета. Типи кісток. Морфологія черепа, будова його складових частин. Морфологія посткраніального скелета. Будова хребта та кісток кінцівок. Ідентифікація окремих кісток скелета. Основні методики та трюки у визначенні сторони парних кісток. Методика ідентифікації кістки за її фрагментом. Основні помилки у визначенні кісток. Диференціація людських та тваринних кісток.</p> <p>Література:</p> <p>Bass W.M. 1995, <i>Human Osteology: A Laboratory and Field Manual</i>. Special Publication No. 2 of the Missouri Archeological Society. Columbia: Missouri Archeological Society, Inc.</p> <p>Steele, D., Bramblett, .C.A. 1988. <i>The Anatomy and Biology of the Human Skeleton</i>. Texas A&M University Press.</p> <p>White T.D., Black M.T., Folkens P.A. 2011. <i>Human Osteology</i>. Academic Press</p>	2 год.
Лекція 3	<p>Тема 3. ТАФНОМІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.</p> <p>Типи поховань. Їх основні антропологічні ознаки. Швидкість тафномічних процесів залежно від зовнішніх чинників. Вплив органічних та неорганічних речовин на процеси розкладання тіла. Збереженість та колір кісток. Маніпуляції з людським тілом за життя та після смерті: можливості реконструкцій на основі кісткових змін. Прижиттєві та посмертні деформації, їх причини та типи. Диференційний діагноз прижиттєвих та посмертних змін кісткової тканини. Визначення типу поховання та поховального обряду за ознаками на скелеті.</p> <p>Література</p> <p>Sprague, R., 2005. <i>Burial Terminology: A Guide for Researchers</i>. Lanham (MD): AltaMira.</p> <p>Duday, H. 2009 <i>The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeoethnology</i>. Translated by Cipriani A.M. & Pearce J. Oxford: Oxford University Press.</p> <p>Knüsel, Ch. 2014. <i>Crouching in fear: Terms of engagement for funerary remains</i>. <i>Journal of Social Archaeology</i>, 14(1), p. 26–58.</p>	2 год.

	Knüsel, Ch., Robb, J. 2016. Funerary Taphonomy: an Overview of Goals and Methods. Journal of Archaeological Science: Reports, 10, p. 62–73. DOI: 10.1016/j.jasrep.2016.05.031	
Лекція 4	<p>Тема 4. ІНГУМАЦІЯ. МЕТОДИКА ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ</p> <p>Поняття інгумації. Типи інгумаційних поховань. Визначення індивідуального, групового та колективного поховання. Первинне та вторинна поховання. Особливості польового дослідження простих інгумацій. Методика відкриття звичайного індивідуального поховання, основні засади роботи з груповим/колективним похованням. Редукція. Вплив середовища могили на тіло та скелет у індивідуальному та груповому поховання. Методика ідентифікації вторинного поховання. Методика фіксації та відбирання кісткових решток. Камеральна обробка матеріалу.</p> <p>Література</p> <p>Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС.</p> <p>Buikstra J., Ubelaker D. 1994. Standards for data collection from human skeletal remains. Arkansas Archaeological Survey, Research series. Fayetteville, 44.</p> <p>Brickley, M., McKinley, J. 2004. Guidelines to the Standards for Recording Human Remains, IFA Paper, 7. Southampton.</p> <p>Mitchell, P.D., Brickley, M. (eds) 2017. Updated Guidelines to the Standards for Recording Human Remains. Chartered Institute for Archaeologists. British Association for Biological Anthropology and Osteoarchaeology.</p> <p>https://www.archaeologists.net/sites/default/files/14_Updated%20Guidelines%20to%20the%20Standards%20for%20Recording%20Human%20Remains%20digital.pdf</p> <p>Ubelaker, S.H. 1989. Human skeletal remains: excavation, analysis, interpretation. Washington DC: Taraxacum.</p> <p>Maniaci, G. 2019. Multiple Burials in Ancient Societies: Theory and Methods from Egyptian Archaeology. Cambridge Archaeological Journal, 29 (2), p.287–307. Doi: 10.1017/S095977431800046X</p> <p>Sprague, R., 2005. Burial Terminology: A Guide for Researchers. Lanham (MD): AltaMira.</p>	2 год.
Лекція 5	<p>Тема 5. КРЕМАЦІЯ. МЕТОДИКА ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ</p> <p>Поняття кремації. Типи кремацій. Кремація на стороні та кремація на місці. Ямні, урнові та змішані (урново-ямні) поховання. Вплив високих температур на кісткову тканину. Реконструкція поховального обряду за рештками кремацій. Видова ідентифікація матеріалів тілоспалень - рештки тварин та людей. Кількість індивідів у похованні. Положення тіла на поховальному вогнищі. Особливості розміщення поховального реквізиту за ознаками на кістках. Базові правила археологічного дослідження кремацій в полі та у лабораторії. Особливості камеральної обробки кремаційних решток.</p> <p>Література</p> <p>Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019.</p>	2 год.

	<p>Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС.</p> <p>Добровольская М.В. 2010. К методике изучения материалов кремации. КСИА, Вып. 224, 85-97.</p> <p>Buikstra J., Ubelaker D. 1994. Standards for data collection from human skeletal remains. Arkansas Archaeological Survey, Research series, no. 44. Fayetteville,</p> <p>Dokladal M. 1999. Morfologie spalenych kosti. Vyznam pro identifikaci osob. Acta Facultatis Medicae Universitatis Brunensis Masarykianne 113. Brno.</p> <p>Großkopf B. 2004. Leichenbrand Biologisches und kulturhistorisches Quellenmaterial zur Rekonstruktion vor- und frühgeschichtlicher Populationen und ihrer Funeralpraktiken. Dissertation. .</p> <p>Hermann B. 1988. Behandlung von Leichenbrand. In. Knussman J., Reiner H. Anthropologie – Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen. Band 1. Stuttgart/New York,</p> <p>Holck P. 1996. Cremated bones. A medical-anthropological material on cremation burials. Antropologiske skrifter nr.1B. Anatomical institute. University Oslo.</p> <p>Schmidt C., Symes S., (eds). 2008. The analysis of burned human remains. London: Elsevier, .</p> <p>Symes S., Rainwater C., Chapman E. et al. 2008. Patterned thermal destruction of human remains in a forensic setting. Schmidt C., Symes S., (eds.). The analysis of burned human remains. London: Elsevier. 15-54.</p> <p>Wahl J. 1982. Leichenbranduntersuchungen. Ein Überblick über die Bearbeitungs- und Aussagemöglichkeiten von Brandgräbern. Prähistorische Zeitschrift, 57. 2-125.</p>	
Лекція 6	<p>Тема 6. АНТРОПОЛОГІЯ ПОЛІВ БИТВ ТА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФ.</p> <p>Поняття про антропологію та археологію полів битв. Археологічна антропологія соціальних та природних катастроф. Поняття масового поховання та захоронення. Типи масових поховань за кількістю, складом похованих, місцем поховання та причиною загибелі. Особливості польового дослідження масових поховань. Заходи безпеки. Підготовка могили для дослідження. Вертикальне (пошарове) та горизонтальне (по квадратах) розділення площі поховання. Базові правила фіксації та археолого-антропологічного дослідження масових могил. Камеральна обробка кісткового матеріалу з масових поховань. Сортування та ідентифікація матеріалу. Підрахунок кількості індивідів у масових похованнях.</p> <p>Література</p> <p>Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС.</p> <p>Skinner, M. 1987. Planning the Archaeological Recovery of Evidence from Recent Mass Graves. Forensic Science International, 34, p. 267-287</p> <p>Sutherland, T.L. & Holst, M.R. 2005. Battlefield Archaeology - the Archaeology of Ancient and Historical Conflict, Guidelines for the British Archaeological Job Resource (BAJR).</p> <p>Козак, О.Д. 2008. До питання про дослідження погромів та полів</p>	2 год.

	<p>битв в антропології. Методика та програма вивчення антропологічного матеріалу з загиблих давньоруських градів. В: Моця, О. П. (ред.). Стародавній Іскоростень і слов'янські гради, т. 1, Коростень: ІА НАНУ, с. 226–236</p> <p>Козак, О. 2020. Санітарне захоронення на Південному городищі Возв'язеля. Реконструкція обставин за антропологічними даними. Мікс: історія, культура, суспільство. Електронний журнал урбаністичних студій.</p> <p>Sutherland, T.L., Holst, M.R. 2005. Battlefield Archaeology - the Archaeology of Ancient and Historical Conflict, Guidelines for the British Archaeological Job Resource. T.L.Sutherland.</p> <p>Ubelaker D.H., Adams B.J., Byrd J.E. (eds.) 2008, Recovery, Analysis, and Identification of Commingled Human Remains. Humana Press https://ua1lib.org/book/2197984/590c94</p>	
Лекція 7	<p>Тема 7. НЕТИПОВІ ТА ВИПАДКОВІ ПОХОВАННЯ:</p> <p>Поняття нетипових захоронень. Поширення та особливості обрядів виставлення та демембрації, їх вплив на людські рештки. Інші типи нетипових поховань. Випадкові захоронення. Визначення та фіксація контексту. Інтерпретація випадкових та нетипових поховань за тафономічними ознаками на людських кістках та їх локалізацією. Обрядове та грабіжницьке відкриття могили. Визначення часу втручання у могилу за станом скелету. Методики дослідження нетипових поховань.</p> <p>Література</p> <p>Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС.</p> <p>Запороженко, А.В., Луговой, К.В. 2013. Инициационные ритуалы в системе индоиранской социализации. Сибирский педагогический журнал, 1, с. 147-152</p> <p>Литвиненко, Р.О. 2011. Обряд вторинного поховання в культурах бабинського кола. Донецький археологічний збірник, 15, р. 7-35, Доступно за адресою: <http://jdac.donnu.edu.ua/article/view/8005>. Дата доступу: 06 серпня 2020.</p> <p>Duday, H. 2009 The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeoethanatology. Translated by Cipriani A.M. & Pearce J. Oxford: Oxford University Press.</p> <p>Knüsel, Ch. 2014. Crouching in fear: Terms of engagement for funerary remains. Journal of Social Archaeology, 14(1), p. 26–58.</p> <p>Knüsel, Ch., Robb, J. 2016. Funerary Taphonomy: an Overview of Goals and Methods. Journal of Archaeological Science: Reports, 10, p. 62–73. DOI: 10.1016/j.jasrep.2016.05.031</p> <p>Ubelaker D.H., Adams B.J., Byrd J.E. (eds.) 2008, Recovery, Analysis, and Identification of Commingled Human Remains. Humana Press https://ua1lib.org/book/2197984/590c94</p>	2 год.
Лекція 8	<p>Тема 8. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВІДБОРУ ТА ФІКСАЦІЇ АНТРОПОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ.</p> <p>Узагальнення правил та методів роботи з поховальними пам'ятками в залежності від типу поховання. Фіксація контексту поховання. Фотофіксація, графічна фіксація, ведення щоденника, складання звіту. Відбір антропологічного матеріалу для подальшого дослідження та для лабораторних аналізів. Передача</p>	2 год.

	<p>матеріалу антропологу. Складання документації, необхідної для передачі матеріалу. Акт передавання-приймання. Антропологічний звіт. Його основні пункти. Дотримання наукової етики. Процедура перепоховання</p> <p>Література Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС.</p>	
Семінар 1-2	<p>Анатомія людського скелету</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ідентифікація типу кісток у скелеті. 2. Будова черепа, 3. Ідентифікація зубів. 4. Будова посткраніального скелету. <p>Література Bass W.M. 1995, Human Osteology: A Laboratory and Field Manual. Special Publication No. 2 of the Missouri Archeological Society. Columbia: Missouri Archeological Society, Inc. White TD., Black MT , Folkens PA.2011.Human Osteology. Academic Press Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС</p>	4 год.
Семінар 3	<p>Ідентифікація людських та тваринних кісток.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Будова аналогічних кісток людини та тварини. 2. Визначення "проблемних" кісток в похованні. <p>Література Bass W.M. 1995, Human Osteology: A Laboratory and Field Manual. Special Publication No. 2 of the Missouri Archeological Society. Columbia: Missouri Archeological Society, Inc. White TD., Black MT , Folkens PA.2011.Human Osteology. Academic Press</p>	2 год.
Семінар 4	<p>Тафономія. Посмертна доля людських кісток.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Методика відкриття поховання та відбирання кісткових решток. 2. Рух кісток у похованні – положення рук, голови, пересування та зникнення дрібних кісток. 3. Вплив органічних та неорганічних речовин на процеси розкладання тіла. Швидкість тафономічних процесів в залежності від зовнішніх чинників. Збереженість та колір кісток. 4. Потривожені могили – пограбування чи ритуал. <p>Література Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС Duday, H. 2009 The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeoethanatology. Translated by Cipriani A.M. & Pearce J. Oxford: Oxford University Press. Knüsel, Ch. 2014. Crouching in fear: Terms of engagement for funerary remains. Journal of Social Archaeology, 14(1), p. 26–58.</p>	2 год.

	<p>Knüsel, Ch., Robb, J. 2016. Funerary Taphonomy: an Overview of Goals and Methods. <i>Journal of Archaeological Science: Reports</i>, 10, p. 62–73. DOI: 10.1016/j.jasrep.2016.05.031</p> <p>Ubelaker D.H., Adams B.J., Byrd J.E. (eds.) 2008, <i>Recovery, Analysis, and Identification of Commingled Human Remains</i>. Humana Press https://ua1lib.org/book/2197984/590c94</p> <p>Knüsel, Ch, Schotsmans, E.M.J. <i>The Routledge Handbook of Archaeoanthropology/Bioarchaeology of Mortuary Behaviour</i>. Routledge. 2022.</p>	
Семінар 5	<p>Деформації та порушення цілісності скелету та кісток.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Прижиттєва та посмертна деформація черепу. Типи прижиттєвих деформацій, їх поширення. 2. Причини та типи посмертних деформацій черепа та скелету. 3. Диференційний діагноз прижиттєвих та посмертних змін кісткової тканини. 4. Деформації, спричинені дією високих температур та вогню. 5. Визначення типу поховання та поховального обряду за ознаками на скелеті. <p>Література</p> <p>Duday, H. 2009 <i>The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeoanthropology</i>. Translated by Cipriani A.M. & Pearce J. Oxford: Oxford University Press.</p> <p>Knüsel, Ch. 2014. Crouching in fear: Terms of engagement for funerary remains. <i>Journal of Social Archaeology</i>, 14(1), p. 26–58.</p> <p>Knüsel, Ch., Robb, J. 2016. Funerary Taphonomy: an Overview of Goals and Methods. <i>Journal of Archaeological Science: Reports</i>, 10, p. 62–73. DOI: 10.1016/j.jasrep.2016.05.031</p>	2 год.
Семінар 6	<p>Визначення тафномічних ознак на скелеті та їх інтерпретація.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Цілісність скелету 2. Цілісність окремих кісток 3. Стан поверхні та колір кісток 4. Сліди зубів тварин та їх ідентифікація 5. Реконструкція поховального обряду за положенням тіла. <p>Література</p> <p>Duday, H. 2009 <i>The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeoanthropology</i>. Translated by Cipriani A.M. & Pearce J. Oxford: Oxford University Press.</p> <p>Knüsel, Ch. 2014. Crouching in fear: Terms of engagement for funerary remains. <i>Journal of Social Archaeology</i>, 14(1), p. 26–58.</p> <p>Knüsel, Ch., Robb, J. 2016. Funerary Taphonomy: an Overview of Goals and Methods. <i>Journal of Archaeological Science: Reports</i>, 10, p. 62–73. DOI: 10.1016/j.jasrep.2016.05.031</p>	2 год.
Семінар 7	<p>Кремаційні поховання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розбір тілопального поховання 2. Фіксація решток кремації 3. Морфологічна ідентифікація кісток 	2 год.

4. Колір як маркер визначення температури та інтенсивності поховального вогнища
 5. Інші характерні особливості

Література.

- Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС.
- Gładykowska-Rzeczycka J. 1977. Metody wydobywania przepalonych szczątków kostnych z pochówków ciałopalnych. *Pomorania Antiqua*, 7, p. 185—207.
- Giżyńska, H. 1974. Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych. Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi. Seria Anthropologia, 2.
- Piontek, J. 1975. Polish Method and Results of Investigations of Cremated Bones from Prehistoric Cemeteries. *Glasnik Anthropologoskog Drustva Jugoslavise Sveska*, 12, p. 23—34.
- Piontek J. 2007. Metodyka antropologicznych badań materiałów kostnych z grobów ciałopalnych. Materiały z konferencji konserwatorstwa archeologicznego zorganizowanych przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego (red. L. Bakalarska). Warszawa, p. 56—73.
- Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС.
- Добровольская М.В. 2010. К методике изучения материалов кремации. *КСИА, Вып. 224*, 85-97.
- Buikstra J., Ubelaker D. 1994. Standards for data collection from human skeletal remains. *Arkansas Archaeological Survey, Research series*, no. 44. Fayetteville,
- Dokladal M. 1999. Borfologie spalenych kosti. Vyznam pro identifikaci osob. *Acta Facultatis Medicae Universitatis Brunensis Masarykianne* 113. Brno.
- Großkopf B. 2004. Leichenbrand Biologisches und kulturhistorisches Quellenmaterial zur Rekonstruktion vor- und frühgeschichtlicher Populationen und ihrer Funeralpraktiken. Dissertation. .
- Hermann B. 1988. Behandlung von Leichenbrand. In: Knussman J., Reiner H. *Anthropologie-Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen*. Band 1. Stuttgart/New York,
- Holck P. 1996. Cremated bones. A medical-anthropological material on cremation burials. *Antropologiske skrifter nr.1B*. Anatomical institute. University Oslo.
- Schmidt C., Symes S., (eds). 2008. The analysis of burned human remains. London: Elsevier, .
- Symes S., Rainwater C., Chapman E. et al. 2008. Patterned thermal destruction of human remains in a forensic setting. Schmidt C., Symes S., (eds.). *The analysis of burned human remains*. London: Elsevier. 15-54.
- Wahl J. 1982. Leichenbranduntersuchungen. Ein Überblick über die Bearbeitungs- und Aussagemöglichkeiten von Brandgräbern. *Prähistorische Zeitschrift*, 57. 2-125.

Самостійн

• **підготовка наукового повідомлення;**

60 год.

а робота	<p>МЕТА І ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ</p> <p>Головна мета проведення самостійної роботи полягає у необхідності більш широкого огляду тематики курсу з використанням матеріалів періодичних видань, наукових праць, монографій з окремих питань дисципліни.</p> <p>Важливою складовою самостійної роботи аспірантів є виконання індивідуальних робіт.</p> <p>Виконання індивідуальних робіт має на меті:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ закріплення знань теоретичного курсу; ☐ набуття навичок критичного аналізу джерел ☐ опанування вітчизняної й зарубіжної літератури із проблематики. 	
----------	---	--

II.3. Література для вивчення дисципліни.

Для підготовки до семінарів та написання рефератів аспіранти можуть користуватися літературою, наявною у Науковій бібліотеці Інституту археології НАН України та [Електронною бібліотекою ВГО «Спілка археологів України»](#). Курс забезпечений посібниками та базовою літературою, вказаною до кожного лекційного та семінарського заняття.

Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС.

Пашкова В.И., Резников Б.Д.. 1978 Судебно-медицинское отождествление личности по костным останкам. Изд-во Саратов. ун-та,

Bass W.M. 1995, Human Osteology: A Laboratory and Field Manual. Special Publication No. 2 of the Missouri Archeological Society. Columbia: Missouri Archeological Society, Inc.

Brickley, M., McKinley, J. 2004. Guidelines to the Standards for Recording Human Remains, IFA Paper, 7. Southampton. https://www.archaeologists.net/sites/default/files/7_Human%20remains.pdf

Buikstra J., Ubelaker D. 1994. Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains. Arkansas Archaeological Survey, Research series. Fayetteville, 44. <https://ua1lib.org/book/11994818/cae0e0>

Duday, H. 2009 The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeoethnology. Translated by Cipriani A.M. & Pearce J. Oxford: Oxford University Press.

Heimdalski, W. 2010. Bezpieczeństwo i higiena prac archeologicznych – na przykładzie praktyk studenckich. Bezpieczeństwo pracy.

Mitchell, P.D., Brickley, M. (eds) 2017. Updated Guidelines to the Standards for Recording Human Remains. Chartered Institute for Archaeologists. British Association for Biological Anthropology and Osteoarchaeology. https://www.archaeologists.net/sites/default/files/14_Updated%20Guidelines%20to%20the%20Standards%20for%20Recording%20Human%20Remains%20digital.pdf

Steele, D., Bramblett, .C.A. 1988. The Anatomy and Biology of the Human skeleton. Texas A&M University Press.

Sutherland, T.L. & Holst, M.R. 2005. Battlefield Archaeology -The Archaeology of Ancient and Historical Conflict, Guidelines for the British Archaeological Job Resource (BAJR).

Ubelaker D.H., Adams B.J., Byrd J.E. (eds.) 2008, Recovery, Analysis, and Identification of Commingled Human Remains. Humana Press <https://ua1lib.org/book/2197984/590c94>

White TD., Black MT , Folkens PA.2011.Human Osteology. Academic Press

II.4. Технічні вимоги для вивчення дисципліни.

Викладач курсу рекомендує користуватись відкритим програмним забезпеченням (*open-source software*). Зокрема:

1. Текстовий редактор (письмові роботи приймаються в форматі doc, odt). Приклад – компоненти LibreOffice.

2. Бібліоменеджер для роботи з списками літератури та бібліографічними посиланнями. Приклад — Zotero.

Комунікація що до процесу навчання здійснюється через офіційну поштову скриньку викладача. На поштову адресу надсилаються електронні документи (файли практичної роботи та письмового завдання/есе). Час відповіді на лист — до 24 години. Листи і повідомлення можуть бути не опрацьовані у вихідні та святкові дні, а також в період з 21-00 до 9-00.

III. ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЮ

Поточний контроль знань здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку рівня засвоєння аспірантами певних розділів (тем) навчальної програми, пошуку й критичного аналізу его-джерел. Формами поточного контролю є семінарське опитування, заслуховування доповідей, дискусії; письмова дослідницька робота. Поточний контроль передбачає оцінювання кожного виду робіт, зазначених в «Умовах визначення навчального рейтингу», та здійснюється у відповідності до визначених критеріїв (див. наступний розділ).

Мета поточного контролю – оцінити ступінь засвоєння теоретичного і практичного матеріалу та рівень знань аспірантів з відповідних частин дисципліни.

Рівень поточних знань оцінюється в балах по кожному із передбачених видів практичних завдань окремо:

- відповіді, участь у дискусії на практичних заняттях;
- письмові творчі (індивідуальні) роботи;
- підготовка і презентація дослідницької письмової роботи.

Згідно до методики рейтингової оцінки поточний рейтинг аспіранта розраховується як сума балів за всіма видами практичних завдань і нараджується протягом семестру.

Аспіранти, поточні знання яких оцінені на “незадовільно” (0-40 балів), вважаються не атестованими і до екзамену з дисципліни не допускаються. аспіранти, які за роботу в семестрі та на екзамені набрали 41-59 балів мають право на перескладання.

Самостійна робота. Головна мета проведення самостійної роботи полягає у необхідності більш широкого огляду тематики курсу з використанням матеріалів періодичних видань, наукових праць, монографій з окремих питань дисципліни.

Важливою складовою самостійної роботи аспірантів є виконання індивідуальних робіт.

Виконання індивідуальних робіт має на меті:

- закріплення знань теоретичного курсу;
- напрацювання навичок критичного аналізу джерел
- опанування вітчизняної й зарубіжної літератури із проблематики.

Вимоги до письмової дослідницької роботи.

Тему письмової роботи обирає аспірант, обов’язково погоджуючи її з викладачем. Письмова робота – самостійне дослідження питання/проблеми аспірантом, що демонструє його аналітичні здібності та вміння доходити самостійних висновків. Дослідник повинен поставити перед собою чітку мету та завдання, які намагатиметься розв’язати. Письмова робота не може бути переказом, реферуванням однієї або декількох праць. Письмова робота повинна передовсім базуватися на роботі з літературою (офіційні документи, монографічні видання, періодика та матеріали архівних фондів; візуальними джерелами: матеріалами археологічних колекцій). Заохочується посилання на/дискусія з лекційним матеріалом.

Обсяг письмової роботи: 0.5–1 авторського друк. аркуша (20.000-40.000) друкованих знаків з урахуванням пробілів та тексту посилань).

Вимоги до виносок: обов'язково робляться посилання на кожен цитату, що зустрічається в тексті, на кожен наведений факт (дата, подія, статистичні дані), що не є загальновідомим чи залишається дискусійним. Забороняється робити посилання на літературу/джерела, що не опрацьовуються аспірантом у ході дослідження. Будь-яка “прихована цитата”, тобто дослівна передача тексту без лапок (у тому числі в перекладі з іноземної мови), є плагіатом. Аспірант, плагіат якого у роботі доведений, отримує 0 балів за залік.

До списку джерел і літератури вносяться всі опрацьовані тексти, навіть якщо аспірант не робить на них посилань. Оцінюється не кількість опрацьованих джерел, а якість роботи з ними. Критерії оцінювання: вибір цікавої/дискусійної/проблемної теми; повнота її розкриття через досягнення поставленої мети й розв'язання сформульованих завдань; вміння працювати з джерелами, критично аналізувати їх; володіння історичною літературою та лекційним матеріалом; самостійність і глибина висновків.

Роботу слід надіслати на пошту викладача не пізніше ніж за 48 годин до заліку.

Підсумковою формою контролю є залік.

Підсумковий контроль знань здійснюється шляхом складання письмового заліку.

До заліку допускаються аспіранти, які мають необхідний рівень поточних знань.

Залік проводиться в письмовій, за завданнями які складені на основі програми курсу та мають однаковий рівень складності.

На заліку аспірантам буде запропоновано дати розгорнуті відповіді на 3 обов'язкові запитання однакової складності, які вимагають вдумливого критичного опрацьовання матеріалу усього курсу та додаткові запитання – максимально 30 балів.

За результатами складання заліку якість підсумкових знань аспіранта оцінюється за рейтинговою системою та трансформується в національну шкалу та шкалу ECTS.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття археологічної антропології.
2. Що таке польова антропологія.
3. Етичні питання археологічної антропології
4. Базова методика відкриття та фіксації поховання
5. Інструменти для роботи в полі
6. Будова людського скелету.
7. Типи кісток.
8. Будова черепа, його складові частини.
9. Будова та типи зубів
10. Будова хребта
11. Кістки кінцівок.
12. Ідентифікація окремих кісток скелету.
13. Визначення сторони парних кісток.
14. Диференціація людських та тваринних кісток.
15. Типи поховань.
16. Первинне та вторинне поховання
17. Перепоховання
18. Основні ознаки колективного та групового поховання
19. Масове поховання
20. Випадкове поховання
21. Демембрація, декапітація, дефлешинг.
22. Швидкість тафономічних процесів в залежності від зовнішніх чинників.
23. Визначення стану збереженості кісток
24. Колір кісток.
25. Редукція.
26. Маніпуляції з людським тілом за життя та після смерті.

27. Прижиттєві та посмертні деформації, їх причини та типи.
28. Особливості польового дослідження простих інгумацій
29. Методика відкриття та фіксації "звичайного" індивідуального поховання,
30. Основні засади роботи з груповим/колективним похованням
31. Що таке кремація?
32. Яку інформацію можна отримати з решток кремації
33. Види тілопальних поховань
34. Методика фіксації тілопальних поховань в польових умовах
35. Антропология та археология полів битв
36. Масове поховання та захоронення. Поняття та типи
37. Особливості польового дослідження масових поховань.
38. Методики відкриття та фіксації багатошарового масового поховання.
39. Сортування та ідентифікація антропологічного матеріалу у масових похованнях.
40. Кількість індивідів у масових похованнях.
41. Фіксація контексту поховання
42. Фотофіксація, графічна фіксація поховання
43. Щоденник
44. Відбір антропологічного матеріалу для датування, ДНК- аналізу та вивчення ізотопів
45. Передача матеріалу антропологу. Процедура та необхідна документація.
46. Антропологічний звіт.
47. Перепоховання. Процедура та необхідна документація

ЛІТЕРАТУРА

- Гупало, В. Поховальний обряд та ритуальна атрибутика у XVII-XVIII ст. (за матеріалами розкопок у бернардинському костелі в Дубно). МДАПВ, 20, с. 209 – 220.
- Добровольская М.В. 2010. К методике изучения материалов кремации. КСИА, Вып. 24, с. 85-97.
- Козак, О. 2020. Санітарне захоронення на Південному городищі Возвягеля. Реконструкція обставин за антропологічними даними. Мікс: історія, культура, суспільство. Електронний журнал урбаністичних студій.
- Козак, О.Д. 2008. До питання про дослідження погромів та полів битв в антропології. Методика та програма вивчення антропологічного матеріалу з загиблих давньоруських градів. В: Моця, О. П. (ред.). Стародавній Іскоростень і слов'янські гради, т. 1, Коростень: ІА НАНУ, с. 226–236
- Козак О.Д. 2020. Поховання чи захоронення. ІАБУ. Вип.2. Від Трипілля до Козаччини, с. 154-160
- Козак, О.Д., Потехіна, І.Д., Гупало, В.Д., Слободян, Т.І. 2019. Методичні рекомендації з польової антропології. Серія АрхеМет. Львів: Інститут археології НАНУ, НДЦ РАС.
- Литвиненко, Р.О. 2011. Обряд вторинного поховання в культурах бабинського кола.. Донецький археологічний збірник, 15, р. 7-35, Доступно за адресою: <<http://jdac.donnu.edu.ua/article/view/8005>>. Дата доступу: 06 серпня 2020.
- Brickley, M., McKinley, J. 2004. Guidelines to the Standards for Recording Human Remains, IFA Paper, 7. Southampton.
- Buikstra J., Ubelaker D. 1994. Standards for data collection from human skeletal remains. Arkansas Archaeological Survey, Research series. Fayetteville, 44.

- Buikstra J., Ubelaker D. 1994. Standards for data collection from human skeletal remains. Arkansas Archaeological Survey, Research series, no. 44. Fayetteville,
- Cox M., Kneller P. 2001. Crypt Archaeology: an approach. IFA Paper, N.3 <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.112.5229&rep=rep1&type=pdf>
- Dokladal M. 1999. Morfologie spalonych kosti. Vyznam pro identifikaci osob. Acta Facultatis Medicae Universitatis Brunensis Masarykianae 113. Brno.
- Duday, H. 2009 *The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeoethnology*. Translated by Cipriani A.M. & Pearce J. Oxford: Oxford University Press.
- Galera, H., Jurkiewicz, E., Sudnik-Wójcikowska, B. 2013. Kwiaty i zioła w ostatnią drogę. Tajemnice Bazyliki Jasnogórskiej. Studium do dziejów. Warszawa.
- Giżyńska, H. 1974. Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałaopalnych. Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi. Seria Anthropologia, 2.
- Gładykowska-Rzeczycka J. 1977. Metody wydobywania przepalonych szczątków kostnych z pochówków ciałaopalnych. *Pomorania Antiqua*, 7, p. 185—207.
- Großkopf B. 2004. Leichenbrand Biologisches und kulturhistorisches Quellenmaterial zur Rekonstruktion vor- und frühgeschichtlicher Populationen und ihrer Funeralpraktiken. Dissertation. .
- Gutarowska, B., Brycki, B., Kozioróg, A., Brycka, J. 2010. Dezynfekcja powietrza metodą zamgławiania chemicznego. *Instal*, 3, s. 30-33.
- Heimdalski, W. 2010. Bezpieczeństwo i higiena prac archeologicznych – na przykładzie praktyk studentskich. *Bezpieczeństwo pracy*.
- Hermann B. 1988. Behandlung von Leichenbrand. In: Knussman J., Reiner H. *Anthropologie. Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen. Band 1*. Stuttgart/New York,
- Holck P. 1996. Cremated bones. A medical-anthropological material on cremation burials. *Antropologiske skrifter nr.1B*. Anatomical institute. University Oslo.
- Knüsel, Ch. 2014. Crouching in fear: Terms of engagement for funerary remains. *Journal of Social Archaeology*, 14(1), p. 26–58.
- Knüsel, Ch., Robb, J. 2016. Funerary Taphonomy: an Overview of Goals and Methods. *Journal of Archaeological Science: Reports*, 10, p. 62–73. DOI: 10.1016/j.jasrep.2016.05.031
- Knüsel, Ch, Schotsmans, EMJ. *The Routledge Handbook of Archaeoethnology. Bioarchaeology of Mortuary Behaviour*. London: Routledge. 2022.
- Licata M., Monza, F. 2017. Ethical issues in paleopathological and anthropological research experiences. *Acta Biomed*, 88 (3), p. 315-318. DOI:10.23750/abm.v%vi%i.5653
- Maniaci, G. 2019. Multiple Burials in Ancient Societies: Theory and Methods from Egyptian Archaeology. *Cambridge Archaeological Journal*, 29 (2), p.287–307. Doi: 10.1017/S095977431800046X
- Mitchell, P.D., Brickley, M. (eds) 2017. *Updated Guidelines to the Standards for Recording Human Remains*. Chartered Institute for Archaeologists. British Association for Biological Anthropology and Osteoarchaeology.

https://www.archaeologists.net/sites/default/files/14_Updated%20Guidelines%20to%20the%20Standards%20for%20Recording%20Human%20Remains%20digital.pdf

Piontek J. 2007. Metodyka antropologicznych badań materiałów kostnych z grobów ciałopalnych. Materiały z konferencji konserwatorstwa archeologicznego zorganizowanych przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego (red. L. Bakalarska). Warszawa, p. 56—73.

Piontek, J. 1975. Polish Method and Results of Investigations of Cremated Bones from Prehistoric Cemeteries. *Glasnik Anthropoloskog Drustva Jugoslavise Sveska*, 12, p. 23—34.

Potekhina, I. 2011. Ukraine. In: Márquez-Grant, N., Fibiger, L. (eds.). *The Routledge Handbook of Archaeological Human Remains and Legislation: an international guide to laws and practice in the excavation, study and treatment of archaeological human remains*. London: Routledge, p. 469-477. <https://doi.org/10.4324/9780203838716>

Schmidt C., Symes S., (eds). 2008. *The analysis of burned human remains*. London: Elsevier.

Steele, D., Bramblett, .C.A. 1988. *The Anatomy and Biology of the Human skeleton*. Texas A&M University Press.

Skinner, M. 1987. Planning the Archaeological Recovery of Evidence from Recent Mass Graves. *Forensic Science International*, 34, p. 267-287

Sprague, R., 2005. *Burial Terminology: A Guide for Researchers*. Lanham (MD): Alta Mira.

Sutherland, T.L., Holst, M.R. 2005. *Battlefield Archaeology - the Archaeology of Ancient and Historical Conflict, Guidelines for the British Archaeological Job Resource*.

Symes S., Rainwater C., Chapman E. et al. 2008. Patterned thermal destruction of human remains in a forensic setting. Schmidt C., Symes S., (eds.). *The analysis of burned human remains*. London: Elsevier. 15-54.

Turner, T.R. (Ed.).2004. *Biological Anthropology and Ethics: From Repatriation to Genetic*. State University of New York Press

Ubelaker, S.H. 1989. *Human skeletal remains: excavation, analysis, interpretation*. Washington DC: Taraxacum.

Wahl J. 1982. Leichenbranduntersuchungen. Ein Überblick über die Bearbeitung und Aussagemöglichkeiten von Brandgräbern. *Prähistorische Zeitschrift*, 57. 2-125.

III.1. Результати навчання, методи викладання і форми оцінювання.

Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
РН 02 Знання методів наукових досліджень та вміння їх використовувати на належному рівні; вміння вишукувати, опрацьовувати, аналізувати та синтезувати отриману інформацію (архівні джерела, наукові статті, науково-аналітичні матеріали, бази даних тощо).	Виконання аспірантами самостійних завдань. Методична організація та самоорганізація аспірантами прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Написання аспірантами письмової роботи.	Перевірка якості прочитання та критичного аналізу аспірантами фахової літератури. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань.

<p>РН 03 Знання теорії і розуміння методології системного аналізу, принципів застосування системного підходу при дослідженні соціально-економічних процесів та явищ, вміння використовувати методологію системного аналізу у сфері археології та антропології;</p>	<p>Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.</p>	<p>Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 07 Знання, розуміння, вміння та навички використання правил цитування та посилання на використані джерела, правил оформлення бібліографічного списку, розуміння змісту і порядку розрахунків основних кількісних наукометричних показників ефективності наукової діяльності.</p>	<p>Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.</p>	<p>Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 08 Знання історії розвитку соціально-економічних та історичних процесів; концептуальних засад охорони археологічної спадщини; реконструкції етнокультурної історії населення сучасної України; деталізація давньої історії України; стратегічних напрямів удосконалення методики проведення археологічних досліджень.</p>	<p>Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.</p>	<p>Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 09 Знання у виявленні локальних особливостей розвитку окремих регіонів України у доісторичний період; антропологічного складу населення України у різні історичні періоди; побуту та умов життя давнього населення від появи людини на</p>	<p>Виконання аспірантами самостійних завдань. Методична організація та самоорганізація аспірантами прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Написання аспірантами письмової роботи.</p>	<p>Перевірка якості прочитання та критичного аналізу аспірантами фахової літератури. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>

<p>території сучасної України до XXI ст.; міграційних тенденцій у давнину на території сучасної України та їх комплексний аналіз;</p>		
<p>РН 10 Знання закономірностей розвитку продуктивних сил давніх суспільств; світогляду давніх суспільств за даними археологічних досліджень; системи розселення та функціонування соціально-історичних організмів давнини на території сучасної України у різні історичні періоди та виявлення закономірностей; розвитку матеріальної культури давніх суспільств, що мешкали на території сучасної України від появи людини на території сучасної України до XXI ст.</p>	<p>Практичні роботи. Робота у міні-групах та парах під час занять.</p>	<p>Поточний контроль активної участі аспірантів у практичних заняттях. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях.</p>
<p>РН 11 Вміння класифікувати типи матеріальної культури давніх суспільств; використання природничих методів дослідження для комплексної характеристики давніх суспільств; реконструювати господарські структури давніх суспільств та хід соціально-історичного процесу; визначати пріоритетні напрямки розвитку історичної науки.</p>	<p>Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.</p>	<p>Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 12 Знання методологічних питань вивчення давньої історії за матеріальними</p>	<p>Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект</p>	<p>Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості</p>

<p>залишками; розвитку сільського господарства протягом часу існування відтворювальної економіки на теренах України; історії та ролі металургії давніх суспільств; напрямів удосконалення технологій давніх виробництв(обробки каменю, кістки, шкіри, дерева, виробництва скла тощо);</p>	<p>(дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.</p>	<p>виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 13 Знання проблеми первісного заселення території України; становлення відтворюючої економіки на Україні; емпіричного рівня пізнання археології; проблем теоретизування наукового знання в археології; меж пізнання в археології; становлення та розвитку української археології;</p>	<p>Практичні роботи. Написання аспірантами письмової роботи. Письмова дослідницька робота, що розвиває основні тези доповіді на семінарі. Семінарські обговорення.</p>	<p>Поточний контроль активної участі аспірантів у практичних заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 14 Вміння будувати демографічні моделі розвитку відмінних типів суспільств минулого (кочовики, землероби тощо); проводити кластерний та факторний аналіз даних для виявлення спорідненості давніх людських об'єднань.</p>	<p>Практичні роботи. Написання аспірантами письмової роботи. Письмова дослідницька робота, що розвиває основні тези доповіді на семінарі. Семінарські обговорення.</p>	<p>Поточний контроль активної участі аспірантів у практичних заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 16 Знання основних сучасних методик та підходів археологічного дослідження; теоретико-методологічних основ реконструкції давньої історії за матеріальними залишками; вміння визначати специфічні риси різного типу соціумів давнини; обґрунтовувати перспективні напрями модернізації методів</p>	<p>Практичні роботи. Робота у міні-групах та парах під час занять.</p>	<p>Поточний контроль активної участі аспірантів у практичних заняттях. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях.</p>

археологічного дослідження та концепцій національної ідентичності.		
--	--	--

III.2. Умови визначення навчального рейтингу дисципліни.

Види робіт/форми контролю	Кількість робіт	Максимум балів за заняття/вид роботи	Разом
Семінарські заняття	7	5	35
Самостійна робота	1	25	25
РАЗОМ (за роботу у семестрі):			10
Залік			30
РАЗОМ			100

III.3. Критерії оцінювання знань і вмінь з дисципліни.

Види робіт	Кількість балів	Критерії оцінювання
<i>Семінарське заняття</i>	2	Доповнення
	4	Відповідь із використанням основної літератури (з урахуванням повноти відповіді)
	5	Відповідь із використанням основної та додаткової літератури (з урахуванням повноти відповіді)
<i>Самостійна робота</i>	0	Завдання не виконане або містить плагіат.
	1–10	Завдання виконане не повною мірою; автор не виявляє навичок аналізу і логічного та послідовного викладу; подекуди припускається помилкових суджень; робота не вчитана й оформлена неналежним чином.
	11-24	Автор демонструє достатню обізнаність із програмним матеріалом дисципліни та вміння логічно і послідовно викладати свої судження на письмі. Разом із тим, завдання виконане недостатньо повною мірою; роботі бракує аналітичного характеру.
	25	Завдання виконане вчасно і повною мірою; автор демонструє належний рівень знання і розуміння програмного матеріалу дисципліни; виявляє аналітичні здібності, здатність до самостійного, системного, логічного і послідовного мислення. Робота вчасно подана й оформлена у відповідності до вимог.

III.4. Порядок перерахунку показників нормативної 100-бальної університетської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS.

За шкалою ОНП	За національною шкалою		За шкалою ECTS
	Екзамен	Залік	
91 – 100	5 (відмінно)	Зараховано	A (відмінно)
81 – 90	4 (добре)		B (дуже добре)
71 – 80			C (добре)
66 – 70	3 (задовільно)		D (задовільно)
60 – 65			E (достатньо)
30 – 59	2 (незадовільно)	Не зараховано	FX (незадовільно – з можливістю повторного складання)
1 – 29			F (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)

IV. ПОЛІТИКА ДОБРОЧЕСНОСТІ

Виконання навчальних завдань і робота в курсі має відповідати вимогам викладених у законах України «[Про авторське право і суміжні права](#)», «[Про освіту](#)», «[Про наукову і науково-технічну діяльність](#)», «[Про науково-технічну інформацію](#)», «[Про вищу освіту](#)» та «[Положення про організацію освітнього процесу для аспірантів та здобувачів ступеня доктора філософії поза аспірантурою у Інституті археології НАН України](#)» затвердженого Вченою радою Інституту археології НАН України 15 червня 2017 р. Протоколом №6.

Розробники курсу очікують, що всі учасники є апіорно є рівноправними колегами які здійснюють самостійні дослідження. Усі матеріали включно з наданими електронними копіями публікацій надаються виключно з навчальною метою і не можуть бути поширені чи використовуватись поза межами навчальних завдань курсу, або третіми особами.

У разі неможливості з поважних причин бути присутніми на лекційному занятті аспіранти зобов'язані повідомити викладача про це. Матеріал пропущених лекційних занять повинен бути відповідним чином опрацьований. Відсутність аспіранта на семінарському занятті зобов'язує його виконати додаткове завдання з тематики курсу.

Затверджено

**Вченою радою Інституту археології НАН України
Протокол № 7 від 22 червня 2022 р.**